

Kitap İncelemesi
Gelişi:
10.06.2025
Kitap İncelemesi
Kabulü:
29.06.2025

Kitap İncelemesi
Book Review

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

KÜRESELLEŞME, DİN VE TERÖR

Fatma Gül Adıyaman
Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
guldymn44@gmail.com
ID 0009-0003-0032-8487

İncelenen Kitap Künye Bilgileri: Hasan Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, Ankara: Fecr Yayınları, 2023, 227 sayfa.

Atıf Bilgisi: Adıyaman, Fatma Gül. "Hasan Onat, Küreselleşme, Din ve Terör," *Uluslararası Siyaset Dergisi* 3, sayı 1 (2025): 135-144.

Reviewed Book Imprint Information: Hasan Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, Ankara: Fecr Yayınları, 2023, 227 pages.

To Cite: Adıyaman, Fatma Gül. "Hasan Onat, Küreselleşme, Din ve Terör," *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 3, sayı 1 (2025): 135-144.

Çıkar Çatışması Beyanı:
Etik Kurul Onayı:
Finansal Destek Beyanı:
Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir
Yazar etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir
Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir
1. yazar %100

Conflict of Interest Statement:
Ethics Committee Approval:
Financial Support Statement:
Author(s) contribution
Statement:

Author declared no conflict of interest
Author declared article does not require ethics committee approval
Authors declared that there was no financial support
1th author 100%

Giriş

Hasan Onat, kariyeri boyunca yalnızca akademik bir din düşünürü değil, aynı zamanda felsefi ve sosyolojik açımları dinle harmanlayan bir düşünce insanı olarak öne çıkmıştır. Akademik kariyerinden bahsedecek olursak 1979 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı fakültede İslam Mezhepler Tarihi Kürsüsü'ne asistan olarak başladı. 1986 yılında 'Emeviler Devri Şii Hareketleri' teziyle Ankara Üniversitesi'nde doktor ünvanını aldı. 1987'de yardımcı doçent, 1989'da doçent, 1995'te profesör olmuştur. Londra ve Manchester'da çeşitli araştırmalar yapmış, Türkiye'nin önde gelen ilahiyatçılarından biri olan Onat, sadece teolojik bilgi değil, aynı zamanda çağın sorunlarını anlayıp çözüm üretme yetkinliğiyle donanmış bir isimdir. Kitabın Söyleşi bölümlerindeki görüşleri, onun bu çok boyutlu yaklaşımının bir tezahürüdür. Din, özgürlük, ahlak ve uygarlık arasında kurduğu bağlar hem bireysel hem de toplumsal bir yeniden inşa fikrini besler. Onat'ın ortaya koyduğu fikirler, yalnızca teorik bir eleştiri değil, aynı zamanda geleceğe dair umutlu ve insani bir inşa çağrısı olarak da okunabilir.

İçerik

Kitap On bir bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümünde kitabın başlığındaki 'Küreselleşme' Din' ve 'Terör' kavramlarının hem kavramsal çerçevesini hem de günümüzde neden tartışıldığını açıklamıştır. Kitapta küreselleşmenin sadece ekonomik ya da siyasi boyutuyla değil; kültürel, dini ve toplumsal boyutlarıyla da ele almıştır. İlk bölümlerden sonra ise bu kavramların İslam dünyasına etkisinden bahsetmiştir. Dinlerin küreselleşen dünyadaki rolünden, dinin araçsallaştırılmasını ve terörizmle olan ilişkisini incelemiştir. Kitabın dokuzuncu ve onuncu bölümünü söyleşiye ayıran yazar, soru-cevap eşliğinde kitap hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. Dil kullanımı oldukça akıcı ve sadedir. Akademik bir metin olmasına rağmen, kavramlar okuyucuyu yormayacak bir biçimde açıklanmış, gayet sade bir Türkçeyle yazılmıştır. Yazar, kitabında hem klasik hem çağdaş kaynaklara yer vermiştir. Kitabında bu kavramların dini boyutuna yoğunluk verse de özellikle İslami boyutunu analiz ettiği için çeşitli İslami kaynaklarla din, akıl ve küreselleşme kavramlarının arasındaki ilişkiye özgün bir katkı sunmuştur. Bu yönüyle de eseri hem Türkiye hem de İslam dünyasındaki düşünce tarihine katkı sağlamıştır.

On bir bölümden oluşan bu eserde yazar, günümüz dünyasının en tartışmalı üç kavramını birlikte ele alarak, yalnızca akademik değil, aynı zamanda düşünsel ve ahlaki bir sorumluluğu da üstlenir. Onat, aslında bu üç kavramın birbirleriyle nasıl iç içe geçtiğini, insanlık tarihine çok geç gelmiş kavramlar olarak gözüke de tarih boyunca nasıl evrildiğini ve modern toplumda birey-toplum ilişkisini nasıl etkilediğini özellikle İslam perspektifinden ele alarak çok katmanlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kitapta belirli bir olgunun tespitiyle yetinmez; bu olguların tarihsel kökenlerini, felsefi uzantılarını ve çağdaş etkilerini anlamaya yönelik derin bir analiz çabası barındırır. Aslında Onat'ın amacı sadece açıklamak değil, aynı zamanda insanlığı uyarak geleceğe dair bir bilinç inşa etmektir. Bu yönüyle eser klasik bir inceleme olmaktan çıkar ve okuyucuyu düşünmeye sevk eden bir çağrıya dönüşür.

Kitabın ilk bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınan 'Küreselleşme' olgusunu yalnızca ekonomik ya da teknolojik bir dönüşüm olarak sunmuyor. Onat, küreselleşmeyi bir zihniyet biçimi, bir medeniyet projesi ve aynı zamanda bir hegemonya mekanizması olarak tanımlıyor. Aslında küreselleşme görünürde hem sosyal hem ekonomik boyutlu tüm dünyayı etkileyen ve evrensel boyut taşıyan bir kavram olarak bilinse de Onat'a göre küreselleşme kavramı Batı merkezli bir sürecin adıdır ve bu süreç, sadece sermaye ve teknoloji hareketlerini değil, aynı zamanda değerler sistemini, kültürel kodları ve yaşam tarzlarını da dönüştürmektedir. Bu dönüşümle birlikte aslında yerel değerler tetiklenirken, evrensel değerleri de belirgin bir şekilde yukarı

taşımaktadır. Yazarın burada temel eleştirisi, küreselleşmenin insanlığı çeşitlilik içinde değil, farklılıkları bastırarak homojenleştirmeyi hedeflemesidir.

Kitapta sıkça vurgulanan bir diğer husus, küreselleşmenin birey üzerindeki etkisidir. İnsanı birey olmaktan çıkarıp tüketiciye indirgemek, modern çağın en ciddi sapmalarından biridir. Yazara göre birey artık düşünmeyen, sadece tüketen, hatta odaklanan bir varlığa dönüşmektedir. “Küreselleşme, her ne kadar ekonomik boyutu daha çok ön plana çıkıyor olsa da sosyal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla da kendisini açıkça hissettiren; arka planda bir ‘insan’ bir ‘toplum’ projesi taşıyan bir süreçler topluluğudur.”¹ İfadesiyle aslında bu dönüşümün sadece ekonomik olmadığını, ahlaki ve ruhsal bir çözölmeyi de beraberinde getirdiğine dair atıf yapmaktadır.

Onat, küreselleşmeyi tekil bir kültürel bakış olarak, yani Batı merkezli bir paradigmayı tüm dünyaya dayatan bir sistem olarak bahsetse de bu kavramın özellikle dini boyutunu da tartışmamız gerektiğini eserinde sıkça belirtmiştir. İlk önce ‘din’ kavramını evrensel bir boyutta analiz ederek aslında dünyada artık her olayın herkesi ilgilendirdiğini belirtmiş, küreselleşmenin olumsuz yanlarını aşmak için ise yaşanan küresel boyutta olan olay ve durumlara yine evrensel boyutta çözüm bulunması gerektiğini kitabın on iki bölümünde sıkça söz etmiştir. Dini boyutuna da değinirken “dinler arası diyalog” arayışını hızlandırdığını öne sürmüştür. “Farklı dinlere mensup insanlar, insanlığın küresel çaptaki ortak sorunlarına çözüm bulabilmenin yolunun anlamaktan geçtiğini, bunun da ancak diyalogla mümkün olabileceğini anlamaya başlamışlardır.”²

“Din, birtakım insanlar tarafından, bir şekilde egemenlik aracı olarak kullanıldığında ya da siyasal bir ideoloji haline indirgendiğinde, şiddet ve terörü besleyen bir kaynak haline gelmektedir. Ancak din olmadan, şiddet ve terörün kaynaklarını kurutmanın mümkün olmadığı da ortadadır. Çünkü insanın hırsını ve açgözlülüğünü sadece din dizginleyebilir.”³ ‘dinler arası diyalog’ doğrultusunda yapılan birçok çağrı ve toplantıya rağmen küreselleşmenin ‘misyonerlik’ faaliyetlerine küresel bir boyut kazandırmasını ise ekonomik boyutundan ziyade insanların dini inançlarına verdiği zarara değinmiştir. Yazar, dinin egemenlik aracı olarak kullanılmaması için ise dinin dinamik yapısının eleştirel bir süzgeçten geçmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca kitabında bahsettiği gibi din kavramı, sadece metafizik bir inanç sistemi değil; aynı zamanda insanın kendi değerini keşfetme sürecinin merkezindeki anlam çerçevesidir. Onat’a göre dinin temel görevi, insanı özneleştirmek, özgürleştirmek ve bireysel sorumluluğunu fark ettirmektir. Bu anlamda din, özgürlüğün ve vicdanın önünü açan bir yapı olmalıdır. Ancak modern çağda bu asli fonksiyonun silindiğini görölmektedir.

Yazarın din kavramına yaklaşımı, salt teolojik değil, aynı zamanda insan merkezli bir varoluş felsefesi şeklindedir. Din, insana neyi yapması gerektiğini emretmeden önce, onun kim olduğunu hatırlatır. Bu yönüyle din, bireyin kendini tanıma, anlamlandırma ve hayatını sorumluluk bilinciyle inşa etme sürecine kılavuzluk eder. Onat, bu noktada özellikle İslam dininin insan anlayışını ön plana çıkarır.

İslam, insanı yeryüzünde sorumluluk sahibi olan bir özne olarak, kısacası “halife” olarak tanımlar. Bu bakış açısı, insanın değerli olduğunu, kendi aklıyla düşünme, karar verme ve doğru yolu bulma kapasitesine sahip olduğunu kabul eder. Kur’an’ın birçok ayetinde insanın düşünmeye, aklını kullanmasına ve sorgulamaya çağırılması, Onat’ın bu yorumunu destekler niteliktedir. Dinin amacı, bireyi körü körüne bir itaate sürüklemek değil, kendi özgürlüğünü bilinçli şekilde inşa etmektir. “İslam’ın selameti, insanları, insanlığın sonuna dek mutlu

¹ Hasan Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 40.

² Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 18.

³ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 22

kılabilmesi; İslam'ın siyasilerin elinde oyuncak olmaması; çarpık din anlayışının insanlara dünyayı 'Müslümanlık' adına zehir etmemesi ve toplumu parçalamaması için toplumsal akışında etkin alanların, birbirlerinden ayrılması ve birbirlerinin egemenlik alanlarına tecavüz etmeden, hayatın daha da sağlıklı ve güzel olması için etkin olması gerekmektedir. Din, tıpkı güneş gibi, yukardan olmalı, ısıtmalı ve ısıtmalıdır.”⁴ İfadesiyle aslında yazar, İslam'ın Batı tarafından sistematik olarak yanlış tanıtılması ve bu çarpıtmanın küresel algı politikalarının bir parçası haline geldiğini anlatmaktadır. Bu durumu ise salt bir iletişim sorunu görmekten ziyade, bilinçli bir ideolojik inşa süreci olarak değerlendirir. Batı'nın İslam'a yönelik bakışı, genellikle “öteki” kavramı üzerinden şekillenmiştir. İslam, bir inanç sistemi olarak değil; genellikle şiddetle, geri kalmışlıkla, dogmatizmle özdeşleştirilerek sunulmuştur. Bu tanımlamalar, özellikle 11 Eylül sonrası dönemde çok daha yaygınlaşmış; medya, sinema, akademi ve siyasi söylemler aracılığıyla “İslam = Terör” imajı pekiştirilmiştir. Yazar kitabın ikinci bölümünde işaret ettiği en çarpıcı noktalardan biri ise küreselleşmenin din üzerindeki etkisinin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda jeopolitik ve stratejik bir yön taşımasıdır. Özellikle Amerika'nın Ortadoğu'daki müdahaleleri, demokrasi getirme iddiasıyla sunulsa da gerçekte bölgesel çıkarların korunması hedeflenmektedir. Bu projelerin merkezinde yalnızca enerji politikaları değil, aynı zamanda İsrail'in güvenliğinin sağlanması da yer almaktadır. Onat, “Amerika tehdidi etkisiz hâle getirmek için demokrasi getiriyorum”⁵ derken aslında hem Irak gibi ülkeleri dönüştürmeyi hem de İsrail'i çevreleyen tehditleri ortadan kaldırmayı amaçladığını açıkça belirtir.

Bu stratejik yönlendirmelerle eşzamanlı olarak, Batı'nın “İslam'da reform yapılmalı” gibi taleplerinin gündeme getirilmesi, dinin içeriğine müdahale anlamına gelir. Onat, bu müdahalelerin sonucunda “radikal İslam” ve “ılımlı İslam” gibi kavramların küresel güçlerce tanımlandığını ve bu tanımların İslam dünyasının öz dinamizmini bastırdığını ifade eder. Böylece İslam, kendi hakikatini ortaya koyan bir din olmaktan çıkar; güç odaklarının tanımladığı biçimde yeniden yorumlanan bir sistem hâline gelir.

Aynı doğrultuda, Onat “Dinler Arası Diyalog” çalışmalarının da mevcut yapısıyla çoğunlukla asimetrik ve hegemonik olduğunu vurgular. Bu tür girişimler, ideal hâliyle inançlar arası barışa katkı sunabilirken, mevcut haliyle Batı'nın üstünlüğünü meşrulaştırma ve Müslümanları edilgen konumda tutma işlevi görmektedir. Özellikle Müslümanların yalnızca dinî sembolleri ve terminolojiyi sunmakla yetindiği bu tür süreçlerde, karşılıklı bir öğrenme ve sorgulama zemini oluşmamakta; böylece “uygarlıklar arası diyalog” iddiası, yerini algı yönetimine dayalı ideolojik müdahalelere bırakmaktadır.

Kitapta eleştirilen algılardan biri ise İslam'ın küresel düzeyde şiddetle özdeşleştirilmesi ve bu algının sistematik olarak inşa edilmesidir. Onat'a göre 1990'lardan itibaren hız kazanan bu süreçte, küresel medya ve politik aktörler, İslam'ı özellikle terörle birlikte anılacak bir din haline getirme çabası içindedir. Terörün kökenleri ve nedenleri üzerine yüzeysel düşünülürken, Müslümanların yaşadığı bölgeler adeta şiddet coğrafyası gibi sunulmaktadır. Bu çarpıtılmış bakış açısı, hem insanlık tarihine hem de İslam'ın özüne büyük bir haksızlıktır. Kitapta Amerika'nın Ortadoğu politikaları, İsrail'in güvenliği uğruna yürütülen müdahaleler ve Batı'nın iki yüzlü demokrasi söylemleri sık sık eleştirilir. Şiddetin asıl kaynakları, emperyal projelerle desteklenmiş istikrarsızlaştırma politikaları, İsrail'in Filistin'de yıllardır süren uygulamaları ve Batı destekli dikta rejimleriyle ilişkiliyken, suçun faturası çoğu zaman İslam dünyasına kesilmektedir. Onat, bu söylemin “radikal İslam” gibi etiketlerle İslam'ı tehdit olarak

⁴ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 20.

⁵ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 47.

gösterdiğini, buna karşılık “ılımlı İslam” projeleriyle de inancın içeriğinin yumuşatılarak kontrol altına alınmak istendiğini belirtir.

Yazar Müslüman toplumların mevcut halini de eleştirmektedir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, kadın hakları ihlalleri, hukuk sistemlerinin işlevsizliği gibi içsel sorunlara da dikkat çeker. Bu problemlerin varlığı, Batı’nın oluşturduğu algıları kolaylaştırmakta, İslam’ın özündeki barış, adalet, özgürlük ve düşünceye çağrı gibi değerlerin üstünü örtmektedir. Ancak Onat’a göre sorun İslam’da değil; İslam’ın yanlış temsili, yozlaştırılması ve politik araç hâline getirilmesindedir. Bu çarpıtmalara karşı durabilmenin yolunun, İslam’ı öz kaynaklarından anlamaktan geçtiğini vurgular. İslam’ı anlamak için Batılı akademik teorilere ya da medyanın sunduğu çarpık imgeler yerine, Kur’an’ın mesajına, Peygamber’in pratiğine ve İslam’ın tarih boyunca inşa ettiği medeniyet değerlerine bakılması gerektiğini belirtir.

Kitapta altı çizilen önemli bir vurgu da şudur: İslam, aklı yücelten, merhameti temel alan, adaleti esas kılan, insan onurunu koruyan bir dindir. Bu gerçekler ışığında değerlendirildiğinde, İslam’ın terörle veya baskıcı sistemlerle ilişkilendirilmesi, sadece bir bilgi hatası değil; aynı zamanda bilinçli bir yönlendirme ve algı mühendisliğidir.

Hasan Onat, bu noktada Müslümanların da ciddi bir özeleştiri yapması gerektiğini savunur. Çünkü İslam’ın yanlış temsil edilmesi yalnızca dış aktörlerin manipülasyonundan değil; Müslüman toplumların kendi içindeki yozlaşmadan, dini bilgiyi sorgusuz aktaran yapılardan, aklı devre dışı bırakan anlayışlardan da kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda Onat’ın çözüm önerilerinden biri olan “yüksek güven kültürü”, yalnızca teorik değil, tarihsel ve toplumsal bir dayanağa sahiptir. İslam’ın ilk dönemlerinde bireylerin birbirine duyduğu güven, toplumsal ilişkilerin temelini oluşturmuş; dürüstlük, adalet ve güven esaslı bir medeniyet anlayışı gelişmiştir. Yüksek güven kültürü, bireylerin birbirine zarar vermeme üzerine inşa edildiği, çıkar yerine hakkaniyetin gözetildiği bir toplumsal atmosferi ifade eder. Ne var ki, günümüzde bu anlayış büyük ölçüde zayıflamış; yerini güvensizlik, çıkar ilişkileri ve baskıcı yapılar almıştır. Onat’a göre bu durumun değişmesi, İslam toplumlarında yeniden güvene dayalı sosyal yapıların kurulmasıyla mümkündür. Bu da ancak bireyi merkeze alan, sorumluluğu ve sevgiyi esas alan yeni bir zihinsel dönüşümle sağlanabilir.

Yüksek güven kültürü, Onat’a göre sadece toplumsal düzenin sağlıklı işlemlerini mümkün kılan bir sosyolojik zemin değil; aynı zamanda İslam’ın temel ilkeleriyle doğrudan uyumlu bir ahlaki yapıdır. İslam, bireyler arası ilişkilerde dürüstlük, emanete riayet, gıybetten kaçınma, adaletli davranma ve kul hakkına hassasiyet gibi ilkeleri esas alarak güvene dayalı bir toplum inşasını hedefler. Peygamber Efendimizin “el-Emin” sıfatı, yalnızca bireysel karakter değil, aynı zamanda İslam toplumunun temel etik kodlarını yansıtan sembolik bir anlam taşır. Bu yönüyle bakıldığında, yüksek güven kültürü İslam’da sadece önerilen değil, inançla iç içe geçmiş bir toplumsal görevdir. Ancak Onat’a göre günümüz Müslüman toplumlarında bu kültür, yerini kuşkuya, menfaate ve karşılıklı güvensizliğe bırakmış; böylece İslam’ın özüne yabancı bir yaşam tarzı hâkim olmuştur.

Küreselleşme süreci ise bu çözümü daha da hızlandırmaktadır. Onat, küreselleşmenin ekonomik ve teknolojik etkilerinin ötesinde, değer sistemlerine yönelik bir tehdit olduğunu belirtir. Küreselleşme, bireyi “özne” olmaktan çıkarıp tüketiciye indirgediği gibi, toplumsal ilişkileri de rekabet ve çıkar temelinde şekillendirmektedir. Bu ortamda güven, yerini denetime; dayanışma, yerini bireysel başarıya bırakmaktadır. Yüksek güven kültürü gibi ahlaki ve kolektif temellere dayalı bir toplumsal yapının küresel sistemde yaşaması neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Onat bu noktada, İslam toplumlarının hem kendi öz değerlerine dönerek bu kültürü yeniden ihya etmeleri gerektiğini, hem de küresel sistemin ahlaki krizine karşı insan merkezli bir alternatif medeniyet önerisi sunmaları gerektiğini savunur.

“İslâm dini, getirmiş olduğu bireysel ve toplumsal önerileriyle, insanın saygınlığına uygun, adaletin sağlandığı güvenli bir ortamın teminini esas almıştır. Bu ortam sağlanırken, toplumun daha ileriye götürülmesi gibi bir amaç olsa bile, şiddetten ve zorlamadan yardım beklemek, kesinlikle söz konusu değildir. Hiçbir insan, ne Müslüman olması ne de İslâm’ı yaşaması için zorlanabilir.”⁶ “*Dinde zorlama yoktur; artık hak ile bâtil ayrılmıştır. Putlara inanıp edip Allah’a inanan kimse, hakikatte bilinmeyen bir kulpa sarılmıştır. Allah, işiten ve bilendir.*” ayetinde vurgulanan “dinde zorlama yoktur” hükmü, insanın olduğu her yerde geçerlidir.⁷

“Bir kimseyi, baskıyla, şiddet kullanarak Müslüman olmaya zorlamak ne kadar akla ve vahye aykırı ise aynı şekilde, namaz kılmak, oruç tutmak gibi konularda zorlamak da akla ve vahye aykırıdır. Müslüman, bilerek ve isteyerek ibadetleri yerine getirir.”⁸

Hasan Onat’ın bu bölümde vurguladığı temel nokta, İslam’ın özünde baskı ya da zorlama değil; özgür irade ve insan onuru bulunduğudur. İslam, bireyin inancını ve ibadetlerini ancak kendi isteğiyle yerine getirebileceğini kabul eder; dinin özü hiçbir şekilde şiddetle, zorlamayla veya baskıyla bağdaşmaz. Onat, “dinde zorlama yoktur” ilkesini yalnızca bir ayetle sınırlamaz; bu ilkenin toplumsal düzeyde güvenli ortamın oluşturulmasıyla mümkün olabileceğini ifade eder. Çünkü insanın özgürce inandığı, düşündüğü ve yaşadığı bir ortam, yüksek güven kültürünün temelidir. Şiddet ve korku üzerine inşa edilen bir yapı ne dinî olabilir ne de ahlaki. İslam’ın önerdiği bu yüksek etik düzey, aynı zamanda evrensel insan haklarıyla da örtüşen bir zihinsel model sunar. Yazarın belirttiği gibi, Müslüman olmak da, ibadet etmek de bir dayatma değil bir bilinç meselesidir. Bu yaklaşım, hem bireysel özgürlüğün teminatı hem de İslam’ın evrensel barış çağrısının temelidir.

Yazarın tarihsel örnekler üzerinden şiddetin nasıl araçsallaştırıldığını ve inanç sistemlerinin nasıl istismar edildiğini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Haricîler örneğinde olduğu gibi, kendinden olmayana “kâfir” ilan edip canını ve malını helal sayan radikal yaklaşımlar, İslam’ın öz değerleriyle çelişmekle kalmaz; aynı zamanda toplumları şiddete meşruiyet sağlayan bir zihinsel felakete sürükler. Kitapta verilen Hasan Sabbah örneği ise, bireyin bilinçsiz şekilde nasıl bir terör aygıtına dönüştürülebileceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Onat bu bağlamda, şiddetin dinle ilişkilendirilemeyeceğini, “şiddetin ve terörün dini imanı olmaz”⁹ ifadesiyle açıkça ortaya koyar. Terör, kökeni ne olursa olsun bulaşıcı bir hastalık gibidir; dini temsil etmez, aksine dini yozlaştırır. Bu hastalıktan kurtuluşun yolu ise, İslam’ın özüyle tam anlamıyla uyumlu olan barış, güven, hoşgörü ve adalet gibi değerlerin toplumsal hayatta hâkim kılınmasıdır. Yazara göre Hz. Muhammed’in “el-Emin” lakabıyla anılması, İslam’ın tarihsel misyonunun güvene dayalı bir medeniyet inşa etmek olduğunu kanıtlar. Bu da bize gösterir ki, gerçek İslam; korku, baskı ve zorlamayla değil, özgür irade ve ahlaki sorumlulukla yaşanması gereken bir inanç sistemidir.’

Prof. Dr. Hasan Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör* adlı eserinde şiddet ve terör kavramlarını yalnızca güncel olaylarla sınırlı tutmadan, bu olguların tarihsel ve düşünsel arka planını da dikkate alarak çok boyutlu bir değerlendirme yapar. Ona göre şiddet ve terör, insanlık tarihi boyunca farklı formlarda var olagelmiş olmakla birlikte, günümüzde özellikle din ile birlikte anılarak meşrulaştırılmaya çalışılmakta, bu durum ise hem dinin özüne hem de insanlık değerlerine zarar vermektedir. Onat, terörün ne dini ne inancı ne de ahlaki bir meşruiyeti olabileceğini açık bir dille ifade eder. Terör, hangi gerekçeyle uygulanırsa uygulansın, esasen insani, ahlaki ve dini değerlere aykırı bir sapma halidir.

⁶ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 77

⁷ Kur’an, Bakara 2:256.

⁸ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 77.

⁹ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 79

Şiddet ve terör, kitabın genelinde yalnızca bireysel bir eylem biçimi değil, aynı zamanda bir zihniyet sorunu olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, özellikle dini referanslarla şiddeti meşrulaştırma eğilimi eleştirilir. Onat'a göre İslam gibi barış, güven, adalet ve merhamet temelli bir dinin terörle özdeşleştirilmesi hem bilgisizlikten hem de kasıtlı ideolojik çarpıtmalardan kaynaklanmaktadır. Din adına işlenen şiddet eylemleri, yalnızca inananları değil, tüm insanlığı tehdit eden bir sapmadır. İslam'ın özünde zorlamaya, baskıya, korkuya değil; özgür iradeye, bilince ve vicdana dayalı bir inanç anlayışı bulunmaktadır. Bu nedenle, dini gerekçelerle uygulanan terör, ne Kur'an'ın mesajı ile ne de Hz. Muhammed'in örnek hayatı ile bağdaştırılabilir. Onat'a göre şiddet ve terör doğuştan gelen bir eğilim değil; öğrenilen, toplumsal koşullarla şekillenen bir sapmadır. Bu sapmanın en tehlikeli boyutlarından biri, dini kavramların şiddeti meşrulaştırmak için araçsallaştırılmasıdır. "Cihat", "şehitlik", "kendini feda etme" gibi yüksek anlamlı kavramlar, eğer bağlamından koparılsa, dinin özüne aykırı biçimde şiddetle yan yana getirilmekte ve dini söylemler üzerinden meşruiyet arayan terörist yapılar ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda Onat, İslam'ın özüne dönüş yaparak İslam'ın bir hayat dini olduğunu, ölümün değil yaşamın esas olduğunu vurgular. "Hemen belirtmeliyiz ki İslam, ölümü değil hayatı esas alan bir dindir"¹⁰ ifadesiyle bu tutumun altını çizen yazar, Kur'an'ın yaşamı korumayı esas aldığını, savunma amaçlı olmayan her türlü saldırıyı ve şiddeti reddettiğini vurgular. Onat'a göre şehitlik bile bir bilinç hâlidir; kör bir fedakârlık değil, yaşamı savunmak için yapılan bilinçli bir tercihtir. Bu anlayışa göre, İslam'da zorla inanç kabul ettirmek, savaş açmak, öldürmek gibi eylemler meşru görülmez. "Dinde zorlama yoktur"¹¹ ilkesi, hem bireysel inanç özgürlüğünü hem de dinin barışçıl karakterini korur.

Kitapta, şiddet ve terörün sadece bireysel sapmalarla açıklanamayacağı, bunların arka planında küresel yapılar, siyasal projeler ve ekonomik çıkarların da olduğu vurgulanır. Genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi gibi uygulamalar, coğrafyaların haritalarını değiştirmek, kimlikleri parçalamak ve toplumları kutuplaştırmak için şiddeti bir araç hâline getirmektedir. Onat, bu süreçte küreselleşmenin iki yüzünü gösterir: Bir yandan insan hakları ve evrensel değerlerden söz eden, diğer yandan ise şiddeti besleyen, barışı sabote eden politikaları meşrulaştıran bir yapı. Bu durum, İslam dünyasını hem içeriden hem dışarıdan kuşatmakta ve şiddeti besleyen zihinsel yapının kalıcı hâle gelmesine neden olmaktadır.

Onat'ın sunduğu çözüm ise yalnızca güvenlik tedbirleriyle sınırlı değildir. Ona göre bu sorunlarla başa çıkabilmenin tek yolu, yüksek güven kültürünün inşasıdır. Bu kültür; bireyin düşüncelerini özgürce ifade edebildiği, inançlarını korkusuzca yaşayabildiği, hukuk ve adaletin üstün tutulduğu, sevgi, hoşgörü ve sorumluluk bilincinin içselleştirildiği bir toplumsal yapıyı ifade eder. Bu yapı içinde insan, korkuya değil güvene; baskıya değil katılıma, düşmanlığa değil ortak yaşam kültürüne yönelir. Böyle bir zemin oluşmadıkça, şiddet sıradanlaşacak ve terör, dini ya da ideolojik görünüm altında yaygınlaşmaya devam edecektir.

Kitapta şiddet ve terör, aynı zamanda küresel bir olgu olarak da ele alınır. Onat, günümüzde bu kavramların çoğu zaman uluslararası güçlerin müdahaleleriyle ilişkilendirilerek birer araç hâline getirildiğine dikkat çeker. Medya, siyaset ve ekonomik çıkarlar üzerinden oluşturulan küresel algı operasyonları, özellikle İslam dünyasını terörle eşitleyen söylemler üretmekte ve bu söylemler hem Batı toplumlarında İslamofobiye beslemekte hem de Müslüman toplumların içe kapanmasına neden olmaktadır. Ancak Onat'a göre bu sorun yalnızca dış aktörlerle sınırlı değildir; Müslüman toplumların kendi içlerinde yaşadığı eğitim eksikliği, hukuksal zaaflar, kadın hakları ihlalleri gibi yapısal sorunlar da bu algının güçlenmesine zemin hazırlamaktadır.

¹⁰ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 94

¹¹ Kur'an, Bakara 2:256.

Yazar, bu tabloya karşı çözümün yalnızca siyasi ya da güvenlik temelli yaklaşımlarda değil, aynı zamanda ahlaki ve düşünsel bir dönüşümde yattığını savunur. Bu dönüşümün temelinde ise, Onat'ın sıklıkla vurguladığı “yüksek güven kültürü” yer alır. Bu kavram, bireylerin birbirine ve topluma güven duyduğu, hakikatin korkusuzca ifade edilebildiği, adaletin ve saygının toplumsal zeminde kökleştiği bir ortamı ifade eder. Onat'a göre bu kültür, İslam'ın ilk döneminde başarıyla inşa edilmiştir ve bugün yeniden inşa edilmesi mümkündür. Hz. Muhammed'in “el-Emin” sıfatı, onun yalnızca kişisel ahlakını değil, aynı zamanda İslam'ın güvene dayalı evrensel mesajını da yansıtmaktadır. Kitabın son bölümlerine doğru geldiğimizde ise şiddet ve terörün yalnızca siyasi, sosyolojik ya da ekonomik nedenlerle değil; aynı zamanda anlamsal bir boşlukla da ilişkili olduğunu ortaya koyar. Ona göre insanın şiddetle ilişkisi, yalnızca dışsal nedenlerle değil, hayatın anlamına dair kayıplarla da açıklanmalıdır. Onat, dini dışlayan bireyin “hayatın anlamını yakalama imkânını da kaybettiğini” belirterek, dinin bireyde yalnızca bir inanç sistemi değil, aynı zamanda ontolojik bir zemin sunduğunu vurgular. Bu bağlamda din, insanın dünyadaki varlığını anlamlandırmasını sağlayan temel referanslardan biridir. Dolayısıyla, şiddetin ve terörün yalnızca davranışsal değil, varoluşsal bir sapma olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Yazar, insanlık tarihinin hiçbir döneminde tamamen dinsiz bir toplumun var olmadığını, her dönemde insanların dini arayış içinde olduğunu hatırlatarak, özellikle İslam'ın bu anlam arayışına cevap veren en kapsayıcı sistem olduğunu savunur. Onat'a göre “dinin özlemiyle yanıp tutuşmakta” olan birey, anlam krizine karşı çözümü sadece maddede değil, manevi değerlere yönelerek bulabilir. Bu noktada “yegâne din İslam'dır” ifadesiyle, yalnızca inançsal değil; aynı zamanda ahlaki, kültürel ve evrensel değerler bağlamında da İslam'ın sunduğu bütüncül yapıya işaret eder. Ancak bu din anlayışının, geleneksel kalıplardan sıyrılarak, yeniden vahiy merkezli, adaleti ve insan onurunu önceleyen bir yorumla yeniden inşa edilmesi gerektiğini de özellikle vurgular.

Onat'ın bu yaklaşımı, çağımızda dinin yalnızca bireysel bir inanç alanı değil; şiddetle mücadelede küresel barışın ve insan onurunun korunmasının da temeli olabileceğini gösterir. Ona göre, yeniden anlam kazandırılmış bir İslam anlayışı, günümüzde küresel ölçekte yayılan şiddet ve teröre karşı etkili bir panzehir olma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle yazar, modern çağda dinin yeniden tanımlanmasının ve merkezî bir rol üstlenmesinin insanlığın geleceği açısından kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu savunur.

Kitapta yer alan çok sayıda bölümde, Onat'ın tekrar tekrar vurguladığı şey, dinin, özellikle de İslam'ın, yaşama odaklı, barışı esas alan bir sistem olduğudur. Kur'an'ın savaşla ilgili hükümleri bile savunma amaçlıdır ve savaş sırasında bile “aşırıya gitmeyin” uyarısıyla şiddetin sınırsızlaştırılmasına izin verilmez. Bu bağlamda şehitlik kavramı da yeniden düşünülmelidir. Şehitlik, kör bir ölüm arzusu değil; yaşamı koruma mücadelesinde bilinçli bir fedakârlık olarak anlaşılmalıdır. Onat'a göre, İslam'da asıl olan yaşamak, mücadele etmek ve son nefese kadar barışı öncelemektir.

Bununla birlikte, Onat yalnızca dinin yanlış anlaşılmasından değil, aynı zamanda özgürlük ve düşünce ortamının daralmasından da şikâyet eder. Ona göre, özgürlük bilinci ve inanç arasında sağlıklı bir bağ kurulamamış toplumlarda şiddet daha kolay meşrulaştırılır. “Dinde zorlama yoktur”¹² ilkesi, yalnızca inanç özgürlüğünü değil, tüm insanî ilişkilerin zorlama dışı, bilinçli tercihlere dayanması gerektiğini gösterir. Bu anlayış hem dini metinlerin yeniden yorumlanmasını hem de bireyin kendini sorumlu bir özne olarak inşa etmesini sağlar.

Yazar, özellikle Müslüman toplumların içinde bulunduğu krizin yalnızca dış dinamiklerden değil, içeride yaşanan zihinsel durgunluktan da beslendiğini ifade eder. Eleştirel düşüncenin

¹² Kur'an, Bakara 2:256.

din alanında yeterince gelişmemiş olması, şiddet yanlısı radikal grupların Kur'an dışı öğretileri meşrulaştırmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle bilgiye açık olmak, yorumun gücünü yeniden kazanmak ve malumatla yetinmeyip anlamı aramak, yazara göre bugünün Müslümanının en büyük sorumluluğudur.

Şiddetin yalnızca inanç boyutuyla değil, aynı zamanda siyasi ve ekonomik koşullarla da doğrudan ilişkili olduğunu belirten yazar, insanların adil yaşam koşullarına erişemediği, temel haklarının korunmadığı ortamlarda şiddetin normalleştiğine dikkat çeker. Onat'a göre, şiddetin meşruiyetini ortadan kaldırmanın bir diğer yolu da asgari insan onuruna uygun yaşam alanları yaratmaktır. Çünkü açlık, işsizlik, aşağılanma ve adaletsizlik gibi koşullar, bireyleri şiddete sürükleyen yapısal sebepler arasında yer almaktadır.

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında Onat, çağımızda artık yalnızca mevcut düzenin eksikliklerinden değil, yeni bir medeniyet arayışının zorunluluğundan söz eder. Ona göre Batı uygarlığı ekonomik ömrünü doldurmuş, anlam üretemeyen, bireyin onurunu koruyamayan bir sistem hâline gelmiştir. Modernitenin sunduğu "özgürlük" anlayışı bile, insanı kendi doğasından uzaklaştırmakta, teknolojik üstünlük ise bireyin değerini azaltan bir tehdide dönüşmektedir. Bu bağlamda, insanın yeniden merkezde olduğu, ahlakın esas alındığı ve yaratıcı sevginin toplumsal yapıya temel oluşturduğu yeni bir medeniyet modeli kaçınılmazdır.

Onat, bu yeni medeniyet arayışında Türkiye'ye özel bir rol biçer. Türkiye, dinle ilgili birçok sorunu çözüm aşamasına taşımış, İslam'ı yeniden yorumlamaya açık bir toplumsal zemine sahip olmuş ve tarihsel hafızasında hem Doğu hem Batı'yı barındıran bir ülke olarak yeni bir uygarlığın beşiği olabilecek kapasitededir. Ona göre bu yalnızca bir siyasi temenni değil, aynı zamanda tarihsel bir zorunluluktur. Türkiye, hem tecrübesi hem de insan kaynağıyla, yalnızca kendi geleceğini değil, tüm insanlığın umudunu taşıyabilecek bir uygarlık tasavvurunun taşıyıcısı olabilir.

Değerlendirme

Hasan Onat'ın "*Küreselleşme, Din ve Terör*" adlı eserinde yer alan söyleşi bölümleri, kitabın en derinlikli ve vizyoner kısımlarından birini oluşturmaktadır. Bu bölümlerde Onat, yalnızca geçmişin ve günümüzün dini meselelerini ele almakla kalmaz, aynı zamanda insanlığın geleceği, özgürlük anlayışı ve yeni bir uygarlık ihtiyacı üzerine de özgün fikirler sunar. Kitabın son iki söyleşi bölümü, dinin özü, bireysel inanç, özgürlük arayışı ve Türkiye'nin bu süreçteki rolü üzerinden anlamlı bir değerlendirme zemini oluşturur.

Onat'a göre din, yalnızca kurumsal ve şekilsel yapılarla sınırlı bir alan değildir; aksine insanın anlam arayışıyla, özgürlük ihtiyacıyla ve kendini gerçekleştirme çabasıyla doğrudan bağlantılıdır. Dinin özüne inildiğinde, insanın olduğu her yerde, her durumda Tanrı inancının bir şekilde varlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda din, bireylerin yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda varoluşsal ihtiyaçlarına da yanıt veren bir yapıdır. Vahyin, bireylerin din anlayışlarının temeline yerleştirdiği ortak paydayı insanlara kazandırdığı vurgusu, Onat'ın din anlayışının toplumsal bütünlük ve evrensel değerler üzerinden şekillendiğini gösterir.

Söyleşide özellikle özgürlük ile din arasındaki ilişkiye sıkça değinilir. Onat, insanın yaratılışı gereği inanan bir varlık olduğunu, ancak bu inancın baskı altında değil özgür iradeyle yaşanması gerektiğini ifade eder. "Ben yaratılmış bir varlıksam, beni yaratan olmalıdır"¹³ şeklinde formüle ettiği düşünce, aslında tevhid inancının bireysel zeminde nasıl içselleştirildiğini de açıklar. Ona göre din, insanı baskılayan değil, özgürleştiren bir yapıdır. Bu

¹³ Onat, *Küreselleşme, Din ve Terör*, 176.

özgürlük, yalnızca siyasal bir serbesti değil, bireyin kendi varlığının farkına varması, kendiyile ve yaratıcıyla sağlıklı bir ilişki kurması anlamına gelir.

Onat, İslam'ın da bu bağlamda şekilci değil, özcü bir anlayışla yorumlanması gerektiğini vurgular. Şekil üzerinden dinin yargılanması, dinin derinliğini ve dönüştürücü etkisini zedelemekte, bireyleri de anlam krizine sürüklemektedir. Ona göre İslam'ın asıl amacı; insanın hayatına anlam katmak, onu iyiye ve doğruya yönlendirmek ve özgür iradesiyle mutlu bir yaşam sürebilmesine katkı sunmaktır. "Din insan için vardır, insan din için değil" vurgusu, yazarın bu noktadaki bakışını net bir şekilde ortaya koyar. Ayrıca, İslam'ın temeline dürüstlük ve özgürlük yerleştirilir. Dürüstlük, insanın Tanrı'yla, toplumla ve kendisiyle barışık olmasını sağlayan bir değer olarak tanımlanır.

Söyleşi bölümlerinde din ile küreselleşme arasındaki ilişki de dikkatle ele alınır. Onat'a göre din, küreselleşmenin alternatifi değil, içinde yer alan bir öğedir. Fakat bu öğenin nasıl ve hangi değerlerle şekillendirileceği, insanlığın geleceğini belirleyecektir. Bu çerçevede, yeni bir uygarlığın gerekliliği üzerinde duran yazar, bu uygarlığın temelinde yüksek güven kültürü, anlam bilinci ve insan onuru olması gerektiğini belirtir. Mevcut Batı uygarlığının artık insanlık adına yeni bir şey üretemediğini ve ekonomik-ahlaki anlamda çöküşe sürüklendiğini vurgulayan Onat, alternatif olarak İslam'ın evrensel değerlerinin merkeze alınabileceğini öne sürer.

Türkiye'ye özel olarak değinilen söyleşi kısımlarında ise, Türkiye'nin yeni bir uygarlığın beşiği olma potansiyeline sahip olduğu belirtilir. Hasan Onat, bu potansiyelin dinin bireysel özgürlük, dürüstlük ve anlam üretimiyle şekillendirilmesinden geçtiğini ifade eder. Türkiye'nin hem Doğu'nun hem Batı'nın tecrübelerini bünyesinde taşıması, onu bu yeni uygarlığın taşıyıcısı haline getirebilecek bir güçtür. Ancak bunun için öncelikle dinin özüne dönülmesi, yaratıcı düşüncenin ve özgürlük alanlarının genişletilmesi gerektiği vurgulanır. Batı'nın "ılımlı İslam" adı altında şekilsiz, sorgulamayan bir Müslüman profili yaratma çabası da sert bir şekilde eleştirilir. Onat'a göre, bu çaba Müslümanların özgür düşünme potansiyelini kırmakta ve dinin asıl amacına zarar vermektedir.

Sonuç

Onat'ın kitabında yer verdiği bütün analizleri, bireyin kendini tanıma, inançla özgürlük arasında denge kurma ve toplumsal dönüşümün dinamiklerini doğru anlama üzerine kurulur. O, İslam'ı bir baskı değil, özgürlük aracı olarak görür. İnsanlığın krizden çıkışı için yeni bir uygarlığın inşa edilmesi gerektiğini ve bu uygarlığın temellerinin dinin içsel değerleriyle, özellikle de İslam'ın evrensel ilkeleriyle atılabileceğini savunur. Kitap mutlaka okunmalı çünkü, günümüzde dinin nasıl algılanıp araçsallaştırıldığı, İslam'ın modern çağda yaşadığı sorunları, Terörün dinle ilişkilendirilmesini ve küreselleşmenin sunduğu imkân ve tehditleri anlamak isteyen herkes için çok değerli eserlerden biridir. Küreselleşme, Din ve Terör adlı eser özellikle Siyaset Bilimi, İlahiyat, Sosyoloji vb. disiplinlerde çalışan akademisyenler, lisansüstü öğrenciler, din ve siyaset ilişkisini daha iyi anlamak isteyen araştırmacılar için önemli bir eserdir.